

ANADOLU TÜRKÇESİNİN SULTANI: YUNUS EMRE

Ertuğrul Yaman

- Çağlar ötesinden seslenmesine karşın sesi hâlâ gürül gürül çağlayan Türkmen bilgisi Yunus Emre, daha çok, sufi bir şair olarak tanınır ve bilinir. Yunus Emre, sufilik ve şairlik yönleriyle haklı ve seçkin bir yere sahiptir. Ancak; söz ustası Yunus'un bizlere, milletimize ve Türkçemize öylesine üstün bir hizmeti daha vardır ki belki de onun bu yönü özellikle araştırılmalıdır. Yunus, büyük bir sufi şair olmak yanında, köklerini Yenisey'den Selenga'dan, Orhun'dan alan Türkçe ırmağının Anadolu'da gürül gürül akan bir pınarı olmuştur. Biz talihli nesiller, yüzyıllardır o pınardan kana kana içmekteyiz. O saf, tertemiz Anadolu gözelerinden içtiğimiz o dupduru, o berrak sular sayesinde tıpkı Yunusleyin "*her dem yeniden doğmakta, her dem yeniden olmaktayız...*"

Bir Dil ki...

Türkçe, öyle bir dil ki çağlar ötesinden durmaksızın akıp gelen bir şelale, her daim taze, her daim gürül gürül... Asya'da doğan fakat Afrika'ya ve Avrupa'ya uzanan bir sonsuzluk ırmağı âdeta... Öylesine güçlü, öylesine geniş bir derya ki üç kıtayı da güzellikleriyle sulamış, doğayı yeşertmiş, birbirinden şirin meyveler sunmuş bir dil... Kökü mazide, özü hâlde, gözü atide bir dil... İnsaniyetin, medeniyetin, adaletin, zarafetin, saltanatın, kemalatın, sanatın, edebiyatın, hamiyetin, basiretin dili... İnceliğin, seçkinliğin, yalınlığın, duyarlılığın, özgürlüğün, özgünlüğün, öz güvenin, öznelliğin, esenliğin dili... Her toprakta yetişen bin bir güle ana vatan olmuş, kucak açmış, ocak yakmış, eski ile yeniye kardeş kılmış, dört kıtaya nam salmış, ozanlara el olmuş, dağlara yel olmuş bir dil...

Türkçe Kimin Dili?

Bu dil; Yenisey'le Orkun'un dili, Baykal'la, Balkaş'la Tiyanşan'ın dili, Kâşgar'la Turfan'ın dili, Issık Köl'le, Ala Tav'ın dili, Otrar'la Taş-

kent'in dili, Amuderya'nın Sirderya'nın dili, Semerkand'ın Buhara'nın dili, Mezar-ı Şerif'in Tac Mahal'in dili, Daşoğuz'un Harezmi'nin dili, Hazar'ın Aras'ın dili, Gence'nin Şeki'nin dili, Tebriz'in dili Heyder Baba'nın dili, Bahçesaray'ın Yalıboyu'nun dili, Ahlat'ın, Malazgirt'in dili, Dicle'nin Fırat'ın dili, Seyhan'la Ceyhan'ın dili, Kızılırmak'la Yeşilirmak'ın dili, Canıklar'le Toros'un dili, Çukurova'yla Uludağ'ın dili, Karadeniz'le Ege'nin dili, Kıbrıs'la Üsküp'ün dili, Nil'le Tuna'nın dili, Estergon'la Mostar'ın dili...

Bu dil; hanların hakanların dili, sultanların şahların padişahların dili, Mete Han'ın Bilge Kağan'ın dili, Özbek Han'ın, Sultan Alparslan'ın dili, Sultan Sencer'in, Ertuğrul Gazi'nin dili, Kâşgarlı Mahmut'la Yusuf Has Hâcib'in dili, Ahmet Yesevî'nin Emir Timur'un Babur'un dili, Süleyman Çelebi, Ali Şir Nevayî, Sultan Hüseyin Baykara, Köroğlu'nun, Ebulgazi Bahadır Han, Şeybanî Han, Şah İsmail Hatayî, Kadı Burhanettin, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman'ın dili... Yunus Emre'nin Âşık Paşa'nın, Ahi Evran Veli'nin, Pir Sultan'ın Hacı Bayram Veli'nin, Hacı Bektaş Veli'nin dili... Dede Korkut'un Nasreddin Hoca'nın dili, Genceli Nizamî, Fuzûli, Baki, Nedim'in dili, Karacaoğlan, Evliya Çelebi, Mahtum Kulu, Mirza Fethali Ahundzâde, Abay, Gaspralı İsmail'in dili... Sâbir'in, Mehmet Âkif Ersoy, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ömer Seyfeddin, Barpı, Yahya Kemal Beyatlı, Abdurauuf Fıtrat, Abdullah Tukay, Reşat Nuri Güntekin, Mağjan Cumabayulı, Berdi Kerbabayev, Çolpan, Nâzım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Arif Nihat Asya, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Aybek, Samed Vurgun, Şehriyar, Tarık Buğra, Âşık Veysel, Cengiz Dağcı, Bahtiyar Vahapzade, Cengiz Aytmatov, Tölögön Kasımbek, Esengül İbrayev, Erkin Vahidov, Yavuz Bülent Bakiler, Oljas Süleyman, Cemal Kemal, İstemi Han Kuroğlu, Abdulla Aripov, Rauf Parfi, Sezai Karakoç, Abdurrahim Karakoç'un dili...

Çağlar ötesinden süregelen Türkçe, 20. yüzyıla geldiğinde, varlığını farklı coğrafyalarda devam ettirmiştir. Türk'ün ince ruhu, güzide dilini gittiği her mekânda yeniden canlandırmış ve Türkçenin farklı yazı dillerini oluşturmuştur. Günümüzde param parça edilmiş de olsa her Türk boyunun kendine özgü bir dili mevcuttur. Türkçenin asli köklerine sıkı sıkıya bağlı olan bu yeni yazı dilleri, Türk dilinin sınır tanımaz gül bahçelerinde boy veren rengârenk çiçekler gibidirler. Aynı milletin mensuplarınca ortaya konan bu yazı dillerinin her biri koku, renk ve tür bakımından birbirine son derece yakındır.

Milletlerin tarihî ve kültürel derinliğinin en önemli göstergesi edebiyatlarıdır. Çünkü edebiyat doğrudan doğruya milletin hayatından kaynaklanır ve yine onu yansıtır. Bu anlamda edebiyat, milletlerin hayat tarzına tutulan bir aynadır. Türk edebiyatı da Türk milletinin engin ruh dünyasını, köklü tarihini, hareketli yapısını, zengin kültürünü yansıtan muhteşem bir aynadır. Türk edebiyatı, bütünüyle, milletimizin tarihî macerasıdır. Edebiyatımız da tıpkı milletimiz gibi asırlara ve coğrafyalara sığmayan bir karakter arz eder. Kamlar, bahşılar, yırcılar, circılar, akınlar, jıravlar, ozanlar, şairler, edipler hep Türkçe-

nin ince ruhundan fıskıran duyguları terennüm ederler. Saha, Tuva, Altay, Hakas, Uygur, Özbek, Kazak, Kırgız, Kıpçak, Oğuz... hâlen kendi gülistanlarında rengârenk şiir çiçekleri yetiştirmeye devam etmekte...

Türk dünyasının muhteşem edebiyatı, Türkistan kadar geniş; Turan kadar sonsuzdur. Destanlarla başlamış, taşlara kazılmış; deri, tahta ve kâğıtlara yazılmış. Yusuf Has Hâcib'le irfana doymuş; Kâşgarlı Mahmut'la kendini bulmuş; Ahmet Yesevî ile gönüllere dolmuş; Dede Korkut'la soy soylamış, boy boylamış; Nasrettin Hoca ile güldürmüş; Mevlana ile muhabbete dönüşmüş; Yunus Emre'yle Hakk'a varmış; Ali Şir Nevayî ile denizlere dalmış, Fuzulî ile çöllere düşmüş; Köroğlu'yla coşmuş, Âkif'le pişmiş; Yahya Kemal'le özlenmiş; Çolpan'la parlamış; Şehriyar'la hatırlanmış; Cengiz Dağcı'yla ağlamış; Cengiz Aymatov'la güreleşmiş...

Yunus Emre ve Türkçemiz

Yunus Emre, Ahmet Yesevî'nin Türkistan'da başlattığı yalın ve hikmetli Türkçe hareketini sade fakat derin şiirleriyle Anadolu'da çok daha başarılı bir şekilde devam ettirmiş, Türkçe ırmağının sularını Anadolu'nun her köşesine ve hatta bütün Türk yurtlarına ulaştırmış üstün bir şahsiyettir. Şiirlerini bilim, edebiyat ve devlet dili olarak Arapça ve Farsçanın kullanıldığı bir dönemde halkın konuştuğu Türkçe ile yazması, Türk dilinin tarihi için önemli bir adımdır. O, yalnız kendi döneminin halk Türkçesini kullanmakla kalmamış, bu dili duygu ve düşünceleri çok rahat ifade edebilen bir musikiye de kavuşturmuştur. Yabancı sözcükleri dahi Türkçenin zevkine, inceliğine, estetiğine, ses mimarisine, sanatlı anlatımına katmıştır. Bu bakımdan denilebilir ki Yunus, günümüze kadar gelen zarif Türkçenin de temellerini atmış bir şairdir.

Yunus, Türk dilini, Anadolu'da halk söyleyişine en yakın, en etkili ve ustalıklı bir biçimde kullanmayı başaran; Allah'a, insanoğluna karşı duyulan samimi sevgi ve hoşgörüyü en güzel en canlı, en heyecanlı bir üslupla terennüm eden büyük bir şairdir. Onun sanatı; gücünü insanlık aşkından, fazilet duygusundan, geniş bir din anlayışından, sevgi ve huzur içinde yaşama özleminden almaktadır. Onun şiirleri ve sözleri bir hikmet kervanıdır. Her bir beyti, tüm insanlığa armağanıdır. Ders de verir, destek de... Akıl da verir fikir de... Huzur da verir sürur da... İçini de döker içi de yakar:

*"Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi"*

*"Bir hastaya vardunısa bir içüm su virdünise
Yarın anda karşı gele hak şarâbın içmiş gibi"*

*"Derviş Yunus söyle sözü, yaş dolmuştur iki gözü
Bilmeyen ne bilsin bizi, bilenlere selam olsun"*

*“Çok söz hayvan yüküdür, az söz erin görkidür
Bilene bir söz yiter, canda gevher varısa...”*

Yunus Emre; “Gören göz değil, gönüldür.” diyor ve ilave ediyor; “Cümle yerde Hak nâzır, göz gerektir göresi.” diyen sufi şair Yunus Emre’nin güzel dili ile Türkçemiz Anadolu’da yeniden yeşermiştir.

Anadolu Pınarı Bizim Yunus

Yunus’un tek özelliği, şiirlerini Türkçe yazıp söylemesi değildir. Onun gerçek marifeti, Arapça ve Farsçanın moda olduğu bir devirde yalın ve derin bir söyleyişle Türkçenin Anadolu’da yeni bir kurucusu olmasıdır. Yunus Emre de tıpkı Sultan Alparslan gibi bir han, bir sultandır. Alparslan, Anadolu’da Türk Devleti’ni; Yunus ise, Türkçe Devleti’ni kurmuştur. Nitekim yeni bir dilin kurucusu olmak, yeni bir devletin kurucusu olmaktan daha az değerli değildir. Yunus Emre, kökenleri Anadolu’dan Sibiryaya, Turfan’a, Kâşgar’a kadar uzanan Türkçe çınarının Anadolu topraklarında yeniden filizlenmesine ve kök salmasına öncülük etmiş üstün bir sanatçıdır. Onun şiirleri sayesinde Türkçe, Anadolu’da geniş halk kitleleri tarafından canlı tutulmuş ve yeni bir yazı dilinin temelleri atılmıştır. Onun sayesinde **Türkçenin en güçlü ve berrak sesi, Anadolu’da farklı bir kıvam ve letafet kazanmıştır.** Edebiyat alanındaki derin araştırmaları ile çığır açan Nihad Sâmi Banarlı, Yunus Emre’nin Türk halkının gönül dünyasındaki yerini şöyle belirtir: *“Her inanmış Türk evladının hafızasında, gönlünde ve dilinde dolaşan ilahileri Yunus Emre ile Türk Milleti ve Türk Milleti ile Yunus Emre arasındaki yedi yüz yıllık bitmez, tükenmez bir gönül macerasının aziz besteleridir.”*

Yunus’un Türkçeyi kullanmadaki en önemli özelliği, yapmacıklığa kaçmadan açık, basit, yalın bir anlatımın içine, geniş ve zengin anlamlar sığdırmasıdır. Onun şiirlerinde, güzellikleri, doğruları anlatan didaktik, kuru bir dil yoktur; kolay anlaşılabilir, ama lirik ve beraberinde din ve tasavvuf kültürünün bütün birikimlerini de taşıyan ve çağrıştıran çok veciz bir söyleyiş ve bir o kadar da şiirinin konusuyla uyumuş bir ahenk vardır. Yunus’un şiirleri tabii bir samimiyetin ve coşkunun ürünleridir. İlahi ilhamın, derin aşkın, taşkın vecdin ifadeleridir. Yani, Yunus’un şiirinin kaynağı akıl, değil; gönüldür, ruhtur. Yunus, başta insan olmak üzere, canlı cansız bütün varlıklarda Allah’ın yaratıcı gücünün güzel izlerini bulan “vahdet-i vücud” anlayışı içerisinde, *yaratandan ötürü yaratılmışların tümünü seven bir aşk şairidir:*

*İşidün iy yarenler ışık bir güneşe benzer
Işık olmayan gönül misâli taşa benzer
Taş gönlünde ne biter dilinde ağu düter
Nice yumşak söylese sözi savaşa benzer
Işık var gönül yanar yumşanur muma döner
Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer
Ol sultan kapusunda hazreti tapusunda
Âşıkların yıldızı her dem çavuşa benzer*

*Geç Yûnus endîşeden gerekse bu bîşeden
Ere ışk gerek öndin andan dervîşe benzer*

Esenlik Şelalesi Yunus

Yunus Emre'nin geniş halk kitlelerince bunca sevilmesinin en başta gelen sebebi, hiç şüphesiz kaynağını İslam'ın evrensel ilkelerinden alan tüm insanlığı kucaklayan sevgisidir. İkinci sebep ise, kullandığı yalın, derin ve içten Türkçesidir. Onun Türkçesi sular kadar serin, deryalar kadar derin, ovalar kadar engin, krallar kadar zengindir. Dağlar kadar ulu, ormanlar kadar sulu, bulutlar kadar dolu, muhabbettir her daim yolu... Onun şiirleri bir şelale gibidir; okuyana serinlik, dinleyene derinlik, anlayana güzellik, yaşayana velilik ikram eder:

*Taşkın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın*

*N'idem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çare
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin*

*Yavı kıldım ben yoldaşı
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
Irmak olup çağlar mısın*

*Ben toprak oldum yoluna
Sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın*

Değerlendirme ve Sonuç

Yunus Emre'yi anlatmak için ne kalem yeter ne de kelam! Zira uçsuz bucaksız deryayı hangi söz edebilir tavsif? Gürül gürül akan ırmağı hangi dize edebilir tasnif? Her biri lal ü mercan olan onca sözü tevkif edebilir musannif? Yunus, bitmez tükenmez bir kân-ı irfandır arife, dürr-i mekândır âlime ve bezm-i safadır akile... Yunus bir İpek Yolu çarşısıdır; her bezirgân onda elbet kendine yaraşır bir meta bulur. Hiçbir sözü zayi değildir. Yeter ki okuyan âlim gerek, dinleyen arif gerek!..